

نقش مقام تسلیم (در برابر خداوند) در تقرب الهی از منظر آیات

ورویات

اله خلیلی^۱

چکیده

ابتدا به مقام تسلیم و تسلیم شدگان در قرآن از جمله حضرت ابراهیم (علیه السلام) اشاره شد. سپس به تاثیراتی که مقام تسلیم در زندگی انسان دارد؛ مانند آرامش روحی. تقرب و عوامل آن، ارتباط مقام تسلیم با تقرب، ره آوردهای مقام تسلیم، مباحثی است که مطرح گردید. ادب حضور در پیشگاه خداوند، طلب بصیرت از خدا، توجه به معصومین (علیهم السلام) که مظهر عزت خداوند هستند، محبت و انس با خدا و ائمه اطهار (علیهم السلام) و ادب هنگام دعا کردن، همگی از مواردی هستند که به ما، در معرفت و تقرب خداوند، یاری می دهد. حقیقت محبت و شناخت را باید از خود خدا طلب کنیم و با خودسازی و مراقبه، توفیق سلوک الی الله را پیدا کنیم. شناخت است که اطاعت می آورد و تا تسلیم و مطیع نباشیم، نمی توانیم انتظار نزدیک شدن به خدا را داشته باشیم. ولی اگر با کسب معرفت، تسلیم خداوند بودیم و سعی کردیم با تهذیب نفس و تقوا، قدمی به سوی معبود خود برداریم، مطمئن باشیم خدا هم ما را یاری می دهد و توفیق بندگی به ما می دهد.

کلید واژه ها:

نقش - مقام تسلیم - تقرب الهی

^۱ . . . سطح دو ، مدرسه علمیه الزهرا سلام الله علیها

[@alhhkhlyly12@gmail.com](mailto:alhhkhlyly12@gmail.com)

مقدمه

تمام مقربان درگاه الهی، در برابر حکم و مقدرات الهی، تسلیم و خاضع بوده اند. ما نیز، که پیرو معصومین (علیه السلام) هستیم باید در حدّ خودمان تلاش کنیم تا با بدست آوردن معرفت و بصیرت همیشه تسلیم فرمان پروردگار باشیم. در سختی ها هرگز نا امید نشویم و ناشکری نکنیم، بدانیم خدا ما را رها نکرده.

هنگامی که تسلیم باشیم و محبت خدا را در دل داشته باشیم، می توانیم به تقرب الهی برسیم. اگر دنیا برای ما اهمیت داشته باشد به خاطر از دست دادنش از خدا ناراحت می شویم، ولی اگر همه توجه و علاقه و دلبستگی ما به خدا باش و بدانیم غیر او همه هیچ اند و دل فقط حرم خداست. دیگر دشمنی خدا را به خاطر سختی های دنیا به دل نمی گیریم. بغض به خدا کفر است و عذاب در پی دارد.

در کتاب سجاده های سلوک، نوشته ی آقای محمد تقی مصباح یزدی، نشر موسسه امام خمینی (رحمة الله علیه)، قم ۱۳۹۰ ه.ش

جناب عشق اثر علی اکبری، نشر یا زهرا سلام الله علیها.

و کتاب سیری در نهج البلاغه شهید مطهری، اشاره ای به بحث تقرب شده است.

نسیم معراج با نگاهی به تقرب الهی به قلم مهدی قمی به انتشارات نقش اندیشه.

روش: توصیفی _ تحلیلی.

در اینجا به رابطه مقام تسلیم و تقرب الهی می پردازیم، و اینکه آیا مقام تسلیم تاثیری در تقرب به خداوند دارد یا خیر.

اصطلاحات

۱. نقش. معنای لغوی: اثری که بر روی زمین یا چیزی مانده باشد.^۱

معنای اصطلاحی: نگاشتن، نگارش، نگار کردن^۲

۲. مقام. معنای لغوی: جای ایستادن، جاه و منزلت.^۳

۳. تسلیم. معنای لغوی: گردن نهادن، واگذار کردن و سپردن.^۴

معنای اصطلاحی: سر سپردن و گردن نهادن. تسلیم در برابر خدا و رسول: سر سپردن به اوامر و دستورات صادره از حضرت پروردگار عزت و پیامبران و سفرای الهی که از شئون اولیه ایمان بلکه حقیقت اسلام می باشد. چنان که در حدیث امیر المومنین (علیه السلام) آمده: «الاسلام هو التسليم»^۵

مقام تسلیم: درجه و جایگاهی که انسان مطیع محض پروردگار باشد.

۴. تقرُّب. معنای لغوی: نزدیکی جستن، نزدیک شدن، نزدیک بودن.^۶

معنای اصطلاحی: نزدیکی جستن. تقرب الی الله بشی؛ نزدیکی جستن به خدا به وسیله آن چیز. امام کاظم (علیه السلام) می فرمایند: ((افضل ما تقرب به العبد الی الله - بعد المعرفة به - بالصلاه و بر العالمین و ترک الحسد و العجب و الفخر))

بهترین چیزی که موجب نزدیک شدن بنده به خدا می شود _ بعد از شناختن خداوند - نماز آیت و نیکی بله پدر و مادر و ترک حسد و خود بینی و فخر و مباهات.^۷

۵. الهی. معنای لغوی: این لفظ مرکب است از لفظ اله که اسم ذات حق تعالی است

۱. عمید، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، ص ۱۹۱۵

۲. دشتی، معارف و معاریف، ج ۷، ص ۵۶۳۵

۳. عمید، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، ص ۵۲۸۲

۴. همان، ص ۵۷۵

۵. دشتی، معارف و معاریف، ج ۳، ص ۱۶۸۳

۶. عمید، فرهنگ فارسی، ج ۱، ص ۶۰۰

۷. دشتی، معارف و معاریف، ج ۳، ص ۱۷۴۴

و از حرف یای متکلم.^۱

اله: اسم عربی، خدا، ایزد، وبه معنی معبود. الهی: منسوب به اله، خدایی.^۲

تقرب الهی: نزدیک بودن به خداوند.

تقرب

انسان به سوی کمال گرایش ذاتی دارد و دائماً در تکاپوی رسیدن به آن است. از دیدگاه اسلام، ارزش و کمال انسان به آن است که به هدف خلقت که قرب الهی است، نائل گردد. قرآن کریم و روایات، برای جلوگیری و کاهش اشتباه در این مسیر، آدمی را به عوامل و موانع تکامل توجه می‌دهند و با تبیین آن می‌کوشند تا انسان در مسیر رشد و تقرب به خداوند قرار گیرد.

تقرب حقیقی، نزدیکی به نعمت‌ها و الطاف الهی و قرار گرفتن در مسیر رحمت و احسان خداوندی است که با انجام اعمال صالح و ترک صفات رذیله و تسلیم محض و عبودیت کامل در برابر خداوند متعال حاصل می‌شود.

عوامل و موانع قرب به خدا و آثار آن:

۱. راه تقرب به خدا منحصر نبوده و حرکت در این مسیر الهی به عوامل متعددی بستگی دارد که از آنها به عوامل تقرب یاد می‌شود.

۲. در تعالیم الهی اسلام، عرفی‌ترین و عادی‌ترین امور زندگی انسان می‌تواند راهی برای قرب به خدا باشد. اگر چه در این مسیر، عملکرد انسان، با عوامل درونی او ارتباط مستقیمی دارد.

۳. قرآن و احادیث انسان را از باورها و رفتارهای ناروا باز داشته‌اند که از آنها به موانع تقرب یاد می‌شود.

۴. آثار و نشانه‌های تقرب به خدا، همان برخورداری از همه اسمائی است که در انسان به ودیعت گذاشته شده است. این آثار در تمامی مراحل حیات انسان و پس از گذر از دنیا ظهور و بروز دارد.

۱. رامپوری، غیاث اللغات، ص ۸۴۲

۲. عمید، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، ص ۲۲۷

دعا و مناجات یکی از بهترین وسیله های ارتباط معنوی با خداوند و کسب صفای باطن و تهذیب نفس است؛ تضرع و زاری در پیشگاه حضرت حق و راز و نیاز در محضر معبود متعال و غلتیدن مروارید اشکی بر چهره بنده و زدودن غبار غفلت و گناه به وسیله

سرشک پشیمانی، همه و همه نمودهای بندگی و امتیاز انسان از سایر موجودات و وسیله ای برای کسب بالاترین افتخارِ عالم خلقت است.

در این میان احیاء شب های قدر؛ به شدت توصیه شده است که شایسته است با عبادت و دعا به ویژه دعای جوشن کبیرسپری گردد. از آن جهت که شب قدر شب دعا و دنیایش و راز و نیاز و توبه است.

سبقت رحمت خدا بر غضب الهی

اساس کار خداوند بر رحمت است و مجازات جنبه استثنائی دارد؛ چنانکه در دعای جوشن کبیر می خوانیم: «یا من سبقت رحمته غضبه؛ ای خدائی که رحمتت بر غضبت پیشی گرفته است».

هم چنان که در اکثر آیات قرآن، بشارت بر انذار مقدم داشته شده که این نیز ممکن است به خاطر این باشد که در مجموع، رحمت خدا بر عذاب و غضب او پیشی گرفته است؛ همانگونه که مقدم داشتن «مغفرت» بر «عقاب» همانند موارد دیگر نیز دلیل بر «پیشی گرفتن رحمت بر غضب» است.

از سوی دیگر در قرآن مجید درباره دوزخ می خوانیم: «لَهَا سَبْعَةُ ابوابٍ؛ برای آن هفت در است» حال آنکه کراراً در احادیث اسلامی به این نکته اشاره شده که بهشت دارای هشت در است؛ اشاره به اینکه طرق وصول به سعادت که بهشت مظهر آن است از طرق سقوط در دامان بدبختی که جهنم کانون آن است، بیشتر می باشد، و رحمت واسعه الهی بر غضبش پیشی گرفته «سَبَقَتْ رَحْمَتُهُ غَضَبَهُ».

این درس را نیز از «بسم الله» به خوبی می توان آموخت که اساس کار خداوند بر رحمت است و مجازات جنبه استثنایی دارد که تا عوامل قاطعی برای آن پیدا نشود تحقق نخواهد یافت؛ قرآن کریم صدو چهارده سوره دارد، که صدو سیزده سوره با «رحمت» آغاز می شود، تنها سوره توبه که با اعلان جنگ و خشونت آغاز می شود و بدون بسم الله است!

به نظر می‌رسد، اگر مطیع و تسلیم اوامر پروردگار باشیم، این توفیق‌ها را پیدا خواهیم کرد. و گرنه اگر به فکر راحت طلبی دنیوی باشیم، به مقام قرب نمی‌رسیم؛ یعنی انجام همه‌ی این موارد به مقام تسلیم و اطاعت برمی‌گردد.

موانع تقرب

۱. عدم قابلیت قلب

آلودگی به گناه: امام علی (علیه السلام)، فریب شیطان و هوا پرستی را عامل دور شدن از مسیر حق شناخته^۱، می‌فرماید:

(همانا آغاز پدید آمدن فتنه‌ها، هواپرستی و بدعت‌گذاری در احکام آسمانی،... آنجاست که شیطان بر دوستان خود چیره می‌گردد و تنها آنان که مشمول لطف و رحمت پروردگارند، نجات خواهند یافت).^۲

۲. تعلقات مادی دنیوی

مسلمان باید در راه فرزاندگی و علم تلاش کند؛ در راه خودسازی معنوی و اخلاقی تلاش کند. نسبت به زخارف دنیا و تجملات کم‌ارزش، بی‌اعتنا باشد.^۳

امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: (شخص شیرینی ایمان در قلبش را نخواهد یافت، تا اینکه به خوردن دنیا (وابستگی‌های دنیوی) توجه نکند).^۴

اولین چیزی که خداوند بوسیله اش مورد نافرمانی قرار گرفت اینهاست: حبّ دنیا، حبّ ریاست... و حب راحتی.^۵

۱. ساطع، امیر عدل و شکوه حقیقت، ص ۴۱

۲. رضی، نهج البلاغه، خ ۵۰

۳. صهبا، انسان ۲۵۰ ساله، ص ۱۳۱

۴. فیض کاشانی، وافی، ج ۴، ص ۳۸۷

۵. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷، ص ۹۴

۳. تبعیت از نفس

امام علی (علیه السلام): زمانی که خداوند صلاح بنده‌اش را بخواهد، به او کم حرف زدن و کم خوری و کم خوابی را الهام می‌کند.^۱

امام حسین (علیه السلام) نیز می‌فرماید: ^۲خداوند پر خوری را دوست ندارد.

باید بگوییم این موانع هنگامی برای ما وجود دارد که مطیع خدا نباشیم، اگر سعی کنیم همواره از خداوند اطاعت کنیم، و در برابر او امر الهی تسلیم باشیم، خدا هم ما را از گناه حفظ می‌کند.

رابطه‌ی مقام تسلیم با تقرب الهی

مقام تسلیم، توکل و صبر و نشاط و آرامش را دربردارد؛ چرا که ما تلاش خو را می‌کنیم و نتیجه را به خداوند می‌سپاریم، این معنای توکل است، و توکل ره‌آورد تسلیم است. کسی که تسلیم نباشد، نمی‌تواند به خدا اعتماد کند. تسلیم که باشیم دیگر نگران و غمگین نیستیم؛ چرا که می‌دانیم خود را به خدا سپرده‌ایم، پس همین موجب آرامش ماست.

برای سلوک و تقرب نیازمند روح و جسم سالم هستیم. با روان آرام است، که می‌توانیم تکالیف و ظایف خود را به نحو احسن انجام دهیم؛ اگر مضطرب باشیم، جسم ما هم آسیب می‌بیند و در پی آن، نمی‌توانیم عبادت‌هایمان را با حضور قلب انجام بدهیم، و دیگر اعمالمان آن تأثیری را که باید داشته باشد را ندارد.

مقربان و عرفا که در هنگام آسایش و سختی، همواره آرامش دارند، ریشه در مقام تسلیم آنان دارد. اگر به هنگام اضطراب و ناملایمات، غمگین و مضطرب نشویم؛ نشانه‌ی این است که واقعاً تسلیم هستیم، به خدا اعتماد داریم و تنها دلبستگی ما خداست. تسلیم و توکل و صبر، راه را برای وصول هموار می‌سازد.

ولی اگر هنگام مشکل، ترس و دلهره داشتیم، نشانه‌ی تعلقات به مادیات است، که از موانع تقرب بود، پس معلوم می‌شود که حقیقتاً تسلیم نبوده‌ایم. اگر همه‌ی هم و غم ما خدا باشد، در تنگناها صبر می‌کنیم، که نتیجه‌ی مقام تسلیم بود و از این طریق با جانی مطمئن و آرام، می‌شود طریق سلوک را پیمود.

^۱ نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۶، ص ۲۱۳

^۲ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۴، ص ۲۴

نتیجه گیری

هنگامی که همه توجه ما به دنیا و خواسته های مادی باشد و جز به عالم ماده توجه نداشته باشیم، هنگام مشکل، حتی ممکن است بخصوص و دشمنی خدا را در دل بگیریم. ولی وقتی که دغدغه ی ما آخرت باشد و سعادت دنیا و آخرت را از خدا طلب کنیم، خداوند هم باب حکمت و معرفت را برای ما می گشاید، ظرفیت وجودی ما را به فضل خودش بالا می برد. به ما سعه صدر می دهد تا در برابر سختی صبر کنیم و تسلیم او باشیم.

به تاریخ هم که بنگریم، می بینیم همه ی مقربان درگاه الهی، مطیع و شیفته ی پروردگار خود بوده اند؛ چرا که به عجز و نیازمندی حقیقی خود، به خدا رسیده اند. می دانند که صاحب اختیار و مالک همه چیز خداست و از خود چیزی ندارند، همین معرفت عمیق است که باعث محبت به خدا و سپس اطاعت او می شود، محبت و شناخت و علاقه است که موجب اطاعت می شود و هنگامی که انسان مطیع و شیفته ی خدا شد، جز او را نمی بیند، جز رضای او را نمی خواهد و از مقربان درگاه حق می شود. تسلیم و اطاعت است که طریق سیر و سلوک را هموار می سازد.

منابع و مآخذ

*قرآن

*نهج البلاغه

*صحیفه سجادیه

۱. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، چاپ اول، سال ۱۳۸۹
۲. رامپوری، غیاث الدین محمد بن جلال الدین بن شرف الدین، غیاث اللغات، چاپ سوم، سال ۱۳۸۸
۳. حسینی، سید مصطفی، معارف و معاریف، ج هشتم، ویراست پنجم، ۱۳۸۳
۴. اکبری، علی، جناب عشق، نشر یا زهرا (سلام الله علیها)، چاپ هشتم ۱۳۹۳
۵. دستغیب، عبد الحسین، قلب سلیم، انتشارات هاتف مشهد، چاپ اول، ۱۳۸۹
۶. دعوتی، ابوالفتح، معجزه قرآن، نشر معارف اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۶
۷. رضی، شریف، نهج البلاغه، انتشارات هادی، چاپ دهم، ۱۳۸۶
۸. ساطع، محبوبه، امیر عدل و شکوه حقیقت، انتشارات فرهنگ مردم، چاپ اول، ۱۳۸۱
۹. صهبا، انسان ۲۵۰ ساله، نشر موسسه ایمان جهادی، چاپ اول، ۱۳۹۰
۱۰. عاملی، حرّ، وسائل الشیعه، ج ۲۴ بی جا
۱۱. فیض کاشانی، محسن، وافی، ج ۴.
۱۲. کلینی، محمد، کافی، ج ۲. بی تا
۱۳. مجلسی، محمد باقر، بحار النوار، ج ۷
۱۴. مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، نشر صدرا، چاپ ۲۳، سال ۱۳۷۹
۱۵. _____، انسان و سرنوشت، انتشارات صدرا، چاپ ۴۵، سال ۱۳۹۳

۱۶. معماریان، مهدی، در راه بندگی، قم نشر لسان الصدق، چاپ اول، ۱۳۸۲

۱۷. نوری، حسین، مستدرک الوسائل، ج ۱۶

۱۸. یوسفیان، مهدی، نگین آفرینش، انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی (عج الله تعالی فرجه الشریف)، چاپ هشتاد و هشتم، ۱۳۹۸